

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента кафедри теорії і методики початкової освіти Остапйовської Ірини Ігорівни

на дисертацію **Рубльової Наталії Олександрівни** «Формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти», подану на здобуття наукового доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що глибокі перетворення усіх сфер суспільства, як на глобальному, так і на державному рівнях, котрі призводять до створення та розвитку інноваційного цифрового середовища життєдіяльності людини, призвели до трансформації вимог системи освіти та відповідної зміни парадигми компетентностей педагогів, що зумовило включення цифрової компетентності до переліку ключових. Разом із тим стрімкий перехід України до тотально цифровізованого суспільства зумовив глобальне поширення процесів цифровізації й у сфері освіти, невідривної у своєму розвитку від загальносуспільного, а також спричинив виникнення численних суперечностей, які потребують вирішення:

1) між соціальним замовленням на розвиток цифрової компетентності педагогів й недостатньо ефективною його реалізацією на практиці;

2) між необхідністю неперервного самовдосконалення цифрової компетентності педагогами, що актуалізується стрімкою цифровізацією освіти, та реальною їх неготовністю до цього;

3) між наявністю різноманітної інформації й теоретичною невизначеністю її сутності стосовно використання такої інформації для формування цифрової компетентності педагога, а також необґрунтованістю необхідного й достатнього рівня компонентів цифрової компетентності та нерозробленістю методики їхнього формування.

Науковий апарат дослідження. Дисертантка чітко визначила об'єкт і предмет дослідження; сформулювала мету, що корелюється з темою роботи і конкретизується у завданнях; сформулювала концепцію дослідження; обрала комплекс методів, адекватних предмету і завданням дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів є достатньо вираженою. Зокрема, уваги заслуговує визначення й обґрунтування педагогічних умов формування цифрової компетентності педагогів; розроблена та апробована структурно-функційна модель формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти; конкретизування окремих компонентів як базових інваріант цифрової компетентності педагогів у формі таких здатностей: особистісно-спонукальний (здатність поповнювати свої дидактичні та методичні знання про можливості й специфіку використання сучасних цифрових технологій; до алгоритмічного мислення, до впровадження

цифрових технологій в освітній процес; до доцільного і ергономічного використання техніки та програмного забезпечення, електронних навчальних матеріалів, цифрових програмних продуктів у професійній діяльності та дотримання академічної доброчесності; пізнавально-комунікативний (здатність формулювати інформаційні потреби, знаходити, отримувати, аналізувати, систематизувати та генерувати цифрові дані й інформацію, використовувати новітні цифрові методи і технології у професійній діяльності для організації освітнього процесу, здатність до онлайн-комунікації з учасниками освітнього процесу у різних формах та до визначення власного рівня цифрової компетентності); інструментально-рефлексивний (здатність до пошуку, розуміння, обробки, організації та зберігання цифрової інформації, її критичного осмислення, сформованість технічних навичок та технологічних умінь, комплексних цифрових знань, необхідних для здійснення професійної діяльності, здатність створювати і використовувати уточнення сутності ключових понять дослідження («цифровізація», «цифровізація освіти», «цифрові технології», «цифрова компетентність педагога», «інформаційно-освітнє середовище», «рамка цифрової компетентності», «педагогічні умови», «неперервна освіта»); удосконалення змістового наповнення та методичного супроводу процесу формування цифрової компетентності педагогів у інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти.

Не викликає жодних сумнівів **практичне значення** результатів дослідження. Позитивної оцінки заслуговує розроблене і впроваджене в освітній процес закладів післядипломної педагогічної освіти навчально-методичне забезпечення, що охоплює методичні рекомендації: «Формування цифрової компетентності педагогів: від теорії до практики» і спецкурси «Цифрова компетентність та інформаційна гігієна – складові фахової майстерності педагога», «Цифрові вміння педагогів: онлайн навчання – розширюємо можливості GOOGLE MEET» для фахових дисциплін, що спрямовані на формування цифрової компетентності педагогів з інтеграцією предметної підготовки й налагодження міжпредметних зв'язків, зреалізованих на базисі застосування цифрових засобів навчання, котрі можуть бути використані в освітньому процесі закладів післядипломної педагогічної освіти, які здійснюють підвищення кваліфікації педагогів, для розроблення навчальних і методичних посібників, вдосконалення теоретико-методичної й технологічної складової формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти; розміщено інформаційні ресурси (електронні навчально-методичні комплекси, які містять елементи теоретичних і практичних знань, тренінгів, посилання на on-line ресурси та ін.) у віртуальному середовищі неперервної освіти.

Експериментальне дослідження і практична апробація проводилося на

базі Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти». Для експерименту весь масив його учасників (416 слухачів) було поділено на контрольну і експериментальну групи по 208 осіб у кожній групі.

Оцінка змісту і завершеності дисертації. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих Рубльовою Наталією Олександрівною, значною мірою забезпечується структурою роботи. Рецензована дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, переліку використаних джерел і додатків, її структура є логічною, а складові взаємопов'язаними.

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, сформульовано концепцію дослідження, охарактеризовано комплекс використаних методів, розкрито наукову новизну і практичне значення результатів дослідження, наведено інформацію про апробацію та впровадження результатів дослідження, кількість публікацій, структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** досліджено стан опрацювання проблеми формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти у педагогічній теорії і практиці. Здійснено розгляд механізмів цифровізації освіти на глобальному світовому та національно-державному рівнях, а також на рівні індивідуальної діяльності педагога. Здобувачкою означено сутність ключових понять, таких як: «цифрова компетентність», «неперервна освіта», «інформаційно-освітнє середовище», «компетентність», «готовність», «здатність», «ергономіка». Доведено, що проблема формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти є багатоаспектною та багатовимірною. Показано, що формування у педагогів цифрової компетентності буде ефективним тільки в тому випадку, якщо педагог відчуватиме нагальну потребу в використанні цифрових технологій у професійній діяльності. Доведено, що побудова цілісної системи формування цифрової компетентності педагогів має реалізовуватись із урахуванням наявних сучасних результатів досліджень стосовно педагогічних, психологічних та ергономічних аспектів розвитку педагогів у процесі фахової діяльності, формування досвіду педагогічної діяльності та розвитку мотивації і професійної самосвідомості, а також готовності до застосування цифрових технологій, створенні умов для ефективної адаптації педагога до сучасного цифрового світу, вільної орієнтації в професійному інформаційному просторі, побудові педагогом ефективної моделі професійної поведінки та траєкторії власної неперервної освіти.

У **другому розділі** проаналізовано стан формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти. Розглянуто освітні програми підвищення кваліфікації Волинського, Житомирського, Закарпатського, Рівненського та Сумського інститутів післядипломної педагогічної освіти. Визначено можливості неперервної освіти у формуванні цифрової компетентності педагогів (зокрема засобами як формальної, так й інформальної освіти). Виокремлено та розглянуто мотиваційно-ціннісний, когнітивно-навчальний, операційно-діяльнісний компоненти, які уможливають якісне формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти; з'ясовано їх зміст і значущість; доведено необхідність їх реалізації. Відповідно до структурної побудови цифрової компетентності педагога були сформовані критерії їх вияву: особистісно-спонукальний, пізнавально-комунікативний, інструментально-рефлексивний та відповідні показники. Виокремлено педагогічні умови формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти. Доведено, що успішність розв'язання комплексу питань щодо формування цифрової компетентності педагогів прямо залежить від створених та зреалізованих у процесі фахового вдосконалення в середовищі неперервної освіти означених педагогічних умов.

У **третьому розділі** здобувачкою розглянуто та з'ясовано сутність понять «модель», «педагогічна модель» та «моделювання», побудована структурно-функційна модель формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти. Для визначення її ефективності було розроблено, проведено, описано педагогічний експеримент та ґрунтовно проаналізовано його результати. Так, під час першого (констатувального) етапу експерименту дисертанткою вивчено стан формування цифрової компетентності педагогів; проаналізовано освітні програми курсів підвищення кваліфікації системи післядипломної педагогічної освіти; розроблено критерії та показники виявів формування цифрової компетентності педагогів; виокремлено педагогічні умови та розроблено структурно-функційну модель формування цифрової компетентності педагогів; встановлено вихідний рівень цифрової компетентності педагогів. На другому (формуальному) етапі проведено експериментальне впровадження структурно-функційної моделі формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти; моніторинг проміжних результатів експериментальної роботи; апробацію дієвості педагогічних умов. У результаті реалізації другого етапу педагогічного експерименту було встановлено позитивні зміни у формуванні цифрової компетентності педагогів, що відображено у підрозділі 3.3. дисертації. Під час третього (узагальнювального)

етапу експерименту було проаналізовано й узагальнено отримані у ході педагогічного експерименту результати; співвіднесено отримані дані з поставленими цілями та завданнями дослідження. Варто також відмітити, що аналіз результатів узагальнювального етапу експерименту довів доцільність та ефективність розробленої та впровадженої в освітній процес системи післядипломної педагогічної освіти структурно-функційної моделі формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти та забезпечення виокремлених педагогічних умов. Таким чином можна стверджувати, що поставленої мети дослідження досягнуто, сформульовані завдання виконані в повному об'ємі, висунута гіпотеза підтверджена.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Робота містить аргументовані наукові положення, висновки і рекомендації, що ґрунтуються на глибокому та всебічному аналізі теорії і практики формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти. Обґрунтованість наукових результатів дисертаційного дослідження забезпечується ґрунтовним аналізом значного обсягу літературних джерел, застосуванням методів, адекватних предмету і завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, надійними і валідними методиками, кількісним та якісним аналізом отриманих емпіричних даних.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. Основні результати дослідження впроваджено в практику роботи інститутів післядипломної освіти. Впровадження та обговорення результатів дослідження переконує, що вони мають теоретичну і практичну цінність. Заслуговує схвалення широке висвітлення результатів дослідження у публікаціях Рубльової Наталії Олександрівни. Основний зміст і результати дослідження представлено в 25 публікаціях, зокрема: 1 стаття у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних, 5 статей у наукових фахових виданнях України, 3 публікації у наукових (науково-методичних) виданнях України, 13 публікацій, що засвідчують апробацію матеріалів та результатів дисертації, та 3 публікації науково-методичного характеру.

Дискусійні положення та зауваження. Отже, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Рубльової Наталії Олександрівни на тему «Формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти», вважаємо за необхідне зазначити такі дискусійні питання, побажання та зауваження:

1. Потребує підсилення актуальність дослідження, зокрема доцільним є посилення на чинні нормативні документи, що регламентують вимоги до

педагогів стосовно формування цифрової компетентності, а не посилатися на документи чинні до 2020 р. або 2021 р.

2. У тексті дисертації автор використовує різні підходи до трактування базової дефініції «цифрова компетентність». На наш погляд, варто дотримуватися одного підходу до трактування поняття, враховуючи який, розкривати інші аспекти, представлені в роботі.

3. Рисунок 1.3. Структура психолого-педагогічних та ергономічних аспектів формування ЦК педагогів потребує, на нашу думку, доопрацювання, зокрема відображення певних горизонтальних зв'язків між елементами структури.

4. У підрозділі 2.3 дослідниця характеризує форми, методи, технології формування цифрової компетентності педагогів в середовищі неперервної освіти. Однак, доцільно акцентувати увагу на їх реалізації у ході дослідження, навести приклади конкретних форм, методів, технологій формування цифрової компетентності педагога в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти, а не лише їх загальній характеристиці.

5. У роботі здобувачка зрідка посилається на застарілі джерела, наприклад 1980, 1992, 1995, років, що не мають актуальності в сучасних умовах розвитку неперервної освіти.

Однак висловлені побажання і зауваження загалом не знижують теоретичного і практичного значення дисертаційного дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації нормам. Вважаю, що за новизною, актуальністю, обсягом та практичним значенням дисертація на тему «Формування цифрової компетентності педагогів в інформаційно-освітньому середовищі неперервної освіти» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р., а її автор, Рубльова Наталія Олександрівна, заслуговує присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики
початкової освіти

Ірина ОСТАПІЙОВСЬКА